

І. Б. Кривдіна

**ВНЕСОК Л. ЛУК'ЯНЕНКА У ФОРМУВАННЯ ІДЕОЛОГІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКАНСЬКОЇ ПАРТІЇ
(1990–1991 рр.)**

Левко Григорович Лук'яненко — відомий український правознавець та політичний діяч, який своєю багаторічною активною громадсько-політичною діяльністю справив визначальний вплив на розвиток ідеї незалежності України та реального втілення її в життя.

Основна проблематика наукового дослідження полягає у визначенні внеску Л. Лук'яненка у формування ідеології Української республіканської партії (УРП) у перші роки її існування. Безумовно, закладені у зазначений час ідеологічні підвалини дали можливість організації стати лідером демократичних сил та реально впливати на політичну ситуацію в країні на початку 90-х років ХХ ст.

Останніми дослідженнями та публікаціями за даною тематикою є: ґрунтовна монографія О. Гараня «Убити дракона», в якому автор розкриває роль Народного Руху України та нових партій України (в тому числі й УРП) у боротьбі за незалежність та демократію, проаналізувавши їхні власні проблеми. Також спроби проаналізувати діяльність Руху та нових партій робляться А. Слюсаренком та М. Томенком в збірці «Нові політичні партії України. Довідник», М. Томенком в розвідці «Проблема державності в програмових документах та діяльності сучасних політичних партій України», а також О. Слободяном у статті «Українські республіканці — «найтрадиційніша» партія (до питання консолідації української нації)». Серед видань закордонних авторів слід назвати роботу С. Козака «Омріяний дзвін. З подій в Україні кінця 1980-х — поч. 90-х». Особливістю вказаних досліджень є те, що вони в основному присвячені загальним питанням історії українських партій та діяльності їх керівництва.

Невирішеними частинами загальної наукової проблеми є розгляд змісту основних публіцистичних праць Л. Лук'яненка та його виступів, присвячених визначенню ідеологічних напрямів діяльності Української республіканської партії та її програмових документів, що дає змогу визначити вплив Лев-

ка Григоровича на формування ідеології зазначеної політичної сили.

При розгляді процесу формування ідеологічної доктрини УРП необхідно прослідкувати тісний ідейний зв'язок першої офіційно зареєстрованої у 1990 році української партії з опозиційними рухами та організаціями 1950–80-х років ХХ століття в УРСР. Л. Лук'яненко як один із засновників УРП написав статтю «До історії українського правозахисного руху» (квітень 1990 р.). Спираючись на програмові декларації, він проводить чітку спадкоємницьку лінію від заснованої ним у 1958 році підпільної Української робітничо-селянської спілки, що ставила за мету досягнення незалежності України мирними засобами до Української Гельсінської Групи (УГГ) (листопад 1976 р.) та Української Гельсінської Спілки (УГС) (початок 1988 р.) як напівлегальних правозахисних організацій, що зрештою закінчилося формуванням політичної партії нового типу в легальних умовах 1990-го року. Тактику лідерів УГС автор називав гнучкою, згадавши Декларацію принципів, в якій майбутнє СРСР уявлялося в формі конфедерації незалежних держав. Але одразу ж підкреслював, що з вересня 1989 р. Спілка відкрито перейшла до пропаганди виходу з СРСР. «За рік бурхливих змін у суспільстві національна свідомість зросла, страх перед репресіями зменшився, ідея самостійності перестала здаватися такою екстремістською. Зміна програмних цілей УГС спричинила необхідність відкинути правозахисну форму і замінити федеративний принцип організаційної структури унітарним», — такими були думки Л. Лук'яненка [1].

На вересневих зборах 1989 року Всеукраїнської Координаційної Ради (ВКР) УГС було ухвалено нову політичну лінію: перейти до прямої агітації за вихід України зі складу СРСР. Саме в цей час Л. Лук'яненком була підготовлена для керівництва УГС розвідка під назвою «Проект програми Української демократичної спілки» (УДС — один з варіантів майбутньої назви організації). У вступі до Проекту автор робить висновок, що не завоювання чужого, а оборона свого була в українській психології. На його думку, «предковичний індивідуалізм та глибокий демократизм заважали українцеві підкорятися своїм керманічам — і народ весь потрапив під владу чужинецьких правителів та царів» [2]. Але в умовах демократизації кінця ХХ ст.

та скорого здобуття державної незалежності індивідуалізм, як вважав Л. Лук'яненко, перетворюється на джерело розвитку нації. Лідер УГС зазначав, що в самостійній Україні матимуть право на існування всі види власності: державна, кооперативна, приватна, індивідуальна. У промисловості самі робітники та трудові колективи мають вирішувати форму власності. Що ж до колгоспів, то якщо частина селян захоче залишитися в колгоспі, а інша — вийти з нього й утворити одноосібні господарства — то їхня приватна справа. Оцінюючи ставлення Заходу до національно-визвольного руху в Україні, Л. Лук'яненко визнавав: там існують побоювання, що розширення цього руху може спричинитися до втручання Москви. Захід сподівався, що лібералізація режиму дозволить зменшити воєнну загрозу і забезпечити співжиття з частково лібералізованою імперією. Однак, на думку автора, ці міркування походять від аналізу сучасного поточного становища, взятого із можливої багатоваріантності дійсного розвитку подій в Радянському Союзі. Але імперія завжди залишатиметься загрозою для Заходу, тому у довготривалій перспективі він мусив бути зацікавлений у здобутті незалежності Україною. Тим більше, що шлях до незалежності Л. Лук'яненко вбачав «у поступовій трансформації окупаційних державних, економічних, громадських інституцій на патріотичні інституції мирними, конституційними засобами» [3]. Аналізуючи ст. 68 Конституції УРСР («Українська Радянська Соціалістична Республіка — суверенна радянська соціалістична держава»), автор підкреслював, що тут тільки слово «українська» має відповідне значення, та й то лише географічне. Звідси робив висновок, що шлях до незалежності полягає в тому, щоб фіктивні конституційні поняття наповнити реальним змістом, у тому числі і «соціалістична» — якщо на самостійній Україні залишаться елементи соціалізму, то це означатиме спільне володіння й розпорядження. Співвідношення суспільних сил Л. Лук'яненко бачив так: крім експлуатарського класу, якому протистоять колишні політ'язні, є третя суспільна сила — велика маса трудящих, що стоять осторонь і спостерігають за процесами перебудови. Він підкреслював, що вищезгадана загальна схема розмежування суспільства стосується й КПС та зазначав, що на боці перебудовчих сил є прогресивний осередок в найвищому ешелоні влади. Серед со-

юзників перебудови в Україні називався й демократичний рух в Росії. На Установчому з'їзді Народного Руху України за перебудову, що відбувся 8–10 вересня 1989 р. у Києві, доповідь Л. Лук'яненка була однією з найрадикальніших. Зокрема, він звернув увагу на те, що «...наші передові інтелігенти хочуть тієї самої самостійності України, що й я. На превеликий жаль, в них ще є страх. Ми всі ще люди зі страху» [4].

Еволюція політичного розвитку Української Гельсінської спілки привела до того, що на проведеному 29–30 квітня 1990 р. з'їзді цю громадську організацію було перетворено на партію, затверджено й назву — Українська Республіканська партія (УРП), прийнято Статут та Програму. Наприкінці 1990 р. УРП першою серед політичних партій України було зареєстровано. Партія продовжувала історичні традиції республіканського державного устрою, традиції української національно-державницької, християнсько-демократичної та світової консервативної політичної думки, що ґрунтується на ідеалах національної та особистої свободи, соціальної та економічної стабільності, сильної ринкової економіки й незалежної державності. Стриженем Програми УРП був в 1990 році антикомунізм. Комуністична ідеологія і практика оголошувалися «антилюдськими і протиприродними за своєю суттю» [5]. Декларуючи, що усі політичні партії та організації мають гарантовану Конституцією свободу, УРП водночас виступала за заборону діяльності політичних організацій, що були організаційно підлеглими СРСР, за націоналізацію власності КПРС в Україні. Головною метою партії проголошувалося «створення Української незалежної соборної держави як неодмінної умови політичного, економічного, культурного відродження, консолідації та самопоступу народу України, піднесення його добробуту, утвердження демократичного ладу та розвитку громадянського суспільства, виведення України з міжнародної ізоляції й посідання гідного місця серед вільних народів світу» [6].

В програмі партії записано, що УРП вважає за необхідне в міру зростання свідомості постійну радикалізацію засобів аж до загальнонародної кампанії громадської непокори. Статут УРП свідчить, що діяльність партії будується на принципах жорсткої дисципліни, абсолютного централізму та авторитаризму [7].

Головою УРП було обрано Л. Лук'яненка, який зазначав на Установчому з'їзді, що сила партії полягала в тому, що «по-перше — ми знали, чого прагнемо — самостійності України; по-друге — знали, якими засобами досягти її; по-третє — всі керівники УГС пройшли через в'язниці, спалили за собою мости і психічно готові до всього, інші ж політичні сили виникли з дозволу влади» [8]. Своєю соціальною базою УРП вважала всіх, хто за словами Б. Гориня — «усвідомлює, що порятунок — в утворенні Української самостійної держави» [9]. Визначними моральними авторитетами для партії були особи з багатолітнім стажем участі у націоналістичному русі. Головний напрямок політичної діяльності — згуртування опозиційних, антикомуністичних та націоналістичних сил в республіці, координація їх зусиль по протидії Компартії України. Комуністична партія України, в свою чергу, вважала УРП одним з найнебезпечніших супротивників, який має сильні стартові позиції — чітко діючу структуру, випробуванний склад та неабиякий досвід політичної боротьби [10].

Боротьба різних напрямків в УРП змушувала партію більш чітко визначитися щодо ідеології. Цьому питанню була присвячена теоретична конференція, що відбулася 23–24 лютого 1991 р. у Києві. У прийнятих нею документах наголошувалося, що ідеологію партії можна визначити як національно-демократичну; що для боротьби за незалежну Україну потрібна консолідація всіх партій парламентського типу з усіма силами, які виступають з позицій мирних парламентських методів боротьби. Йшлося про необхідність залучення до партії інтелектуальних сил, як для вироблення ідеології й політики, так і для створення своєрідного кабінету експертів в усіх галузях підготовки кадрів для державотворчої діяльності. З основною доповіддю «Якою я бачу ідеологію УРП» виступив Л. Лук'яненко. Він наголосив, що сутністю ідеології партії є любов до України і прагнення зробити її самостійною, тобто ідеологія національного визволення. Доповідач робив висновок, що таку ідеологію можна було назвати демократичним націоналізмом, і УРП має взяти її на озброєння. Л. Лук'яненко підкреслював, що ідеологія УРП не може бути зведена до вузького ідейного діапазону і характеризував її як таку, що «включає три елементи: прагнення національного визволення, заперечення безправ'я,

утвердження демократії. Цю ідеологію можна назвати також національно-визвольною» [11].

Дискусії навколо визначення націоналізму, його проявів на всіх етапах національно-визвольного руху в Україні обумовили й інші пропозиції щодо ідейних засад УРП: національна демократія, національно-демократична ідеологія, ідеологія українського національного визволення. При розгляді питань тактики УРП йшлося про необхідність зміни акцентів у її пріоритетах, а саме: висунення на перший план боротьби проти Компартії та побудова незалежності України [12].

До найближчих тактичних завдань, що були розглянуті на конференції, віднесено активну участь у зруйнуванні тоталітарних структур; творення вільних солідарних профспілок, координацію дій демократичних Рад і організацію самоврядування, забезпечення законодавчої ініціативи; агітаційну роботу в армії, правоохоронних органах; заснування молодіжних структур партії; встановлення контактів з науковими, творчими організаціями та управлінською інтелігенцією; налагодження випуску часопису тощо. Значне місце зайняли питання взаємодії УРП з іншими політичними організаціями та внутрішньопартійні проблеми, рішенням яких займався другий з'їзд УРП 1–2 червня 1991 р.

Таким чином, вплив Л. Лук'яненка на формування ідеологічних засад УРП привів до того, що, разом з Народним Рухом України, Українська республіканська партія стала лідером демократичних сил на політичній арені тогочасної України. Маючи активного та принципового керівника, чітку організаційну структуру, визначившись з ідеологією, вона виконувала велику роботу по втіленню в життя декларованих нею принципів. Основним досягненням всіх демократичних сил, в тому числі й УРП, було проголошення України незалежною самостійною державою 24 серпня 1991 року.

Щодо перспектив подальших розвиток у даному напрямку, то можна присвятити наступне наукове дослідження політичній діяльності Л. Лук'яненка, зокрема й у лавах УРП, після проголошення незалежності України.

Джерела та література

1. Інтерв'ю Л. Лук'яненка // Тернистий шлях. — 1993. — 6 листопада.
2. Гарань О. В. Убити дракона. — К.: Либідь, 1993. — С. 114.
3. Там само. — С. 117.
4. Там само. — С. 187.
5. Програма Української республіканської партії // Комуніст України. — 1991. — № 5. — С. 39.
6. Там само. — С. 40.
7. Сучасні політичні партії та рухи в Україні. (Інформаційно-довідкові матеріали). — К.: Либідь, 1991. — 56 с.
8. Козак С. Омріяний дзвін. З подій в Україні кінця 1980-х — поч. 90-х. — Детройт: Українські вісті, 1995. — С. 20.
9. Там само. — С. 23.
10. ЦДАГО України, ф.1, оп. 32, спр. 2767, арк. 141.
11. Слободян О. Українські республіканці — «найтрадиційніша» партія (до питання консолідації української нації) // Розбудова держави. — 1997. — № 4. — С. 24.
12. Там само. — С. 26.

Анотації

***Кривдина И. Б.* Вклад Л. Лукьяненко в формирование идеологии Украинской республиканской партии (1990–1991 гг.).**

Статья посвящена известному украинскому правозащитнику и политику Л. Лукьяненко. Определяется его вклад в формирование идеологии Украинской республиканской партии в 1990–1991 годах.

***Krivdina I. B.* Contribution of L. Lukyanenko to forming of Ukrainian Republic Party's ideology.**

The article is devoted to the famous Ukrainian civil rights activist and politician L. Lukyanenko. His contribution to forming of Ukrainian Republic Party's ideology in 1990–1991 is analyzed.